

Kapitola 2

Přehled zásad soukromého práva

2.1 Zásada individuální autonomie, resp. autonomie vůle

Základní charakteristika

Autonomie jako charakteristický rys soukromoprávních vztahů je obecně považována za dominantní zásadu, na níž je budován celý systém soukromoprávní regulace.

Filosoficky je tato zásada vybudována především na obecném uznání a respektování lidské osobnosti jako souboru hodnot, jedinečných a neopakovatelných, a na uznání základního významu člověka z hlediska společenských vztahů, které determinují jeho život v moderní společnosti.¹⁴

Základním východiskem přístupu k posuzování všech soukromoprávních vztahů je konstatování, že tyto vztahy vznikají mezi osobami, jejichž postavení je *autonomní*, tj. bez jakéhokoli stupně nebo typu právní závislosti jednoho na druhém. Bližší pohled na tuto zásadu však již ukazuje na řadu odlišných pohledů na konkrétní podobu této zásady. Jedni autoři hovoří o autonomii osob, jiní o autonomii vůle osob, jedni pod pojmem autonomie spatřují především nezávislost účastníků právních vztahů, resp. ztotožňují pojem autonomie s pojmem svoboda, jiní v něm vidí především rovnost právních pozic účastníků.

Není pochyb o tom, že autonomie vůle osob v soukromém právu je přímo svázána s autonomií účastníků soukromoprávních vztahů. Nelze však jednoznačně potvrdit závěr A. Stelmachowského, podle něhož autonomie vůle stran v občanském právu je závislá na stupni autonomie subjektů občanskoprávních vztahů.¹⁵ Jak uvádíme na jiném místě, stej-

¹⁴Srov. též Stelmachowski, A., *Wstep do teorii prawa cywilnego*, Warszawa, 1984, s. 38 an.

¹⁵Stelmachowski, A., *Ewolucja autonomii woli*, In: *Tendencje rozwoju prawa cywilnego*, Ossolineum, 1983, s. 159.

ně tak jako filosofická kategorie svobody se realizuje v dialektické jednotě svobody vnější a svobody vnitřní každého jedince, i vztah autonomie osob a autonomie jejich vůle je dialekticky spjat a nelze bez dalšího jednoduše konstatovat závislost vnitřních podmínek na vnějších.

Svoboda jedince jako filosofický postulát a její vztah k autonomii osoby v (soukromém) právu, jakkoli budeme usilovat o sblížení obou pojmů, jsou odděleny existencí právního systému, který – na rozdíl od filosofického postulátu svobody zprostředkovává myšlenku svobody skrze systém právních pravidel. Na rozdíl od filosofické svobody jsou podmínky realizace autonomie (vůle) osob v soukromém právu závislé na konstrukci právního řádu.

Základní otázka z hlediska koncepční podoby právního řádu zní, zda svoboda jednotlivce je výchozí axiom, který právo samo neřeší, nýbrž pouze jej přijímá do své koncepce, vychází z něj a navazuje na něj. Toto pojetí, typické pro přirozenoprávní typ myšlení, by znamenalo konstruovat takový typ právního řádu, který bude regulovat nikoli svobodu individua, nýbrž formu koexistence apriorně osobně svobodných individuí, tedy prakticky řečeno obsahem právních norem bude soubor ustanovení omezujících a koordinujících vztahy osobně svobodných osob.

K tomuto závěru nutno poznamenat, že patří mezi preferované v „aplikované“ teorii práva, zejména práva soukromého. V. Knapp jde dokonce tak daleko, že zásadu autonomie (vůle) jedince nahrazuje zásadou *minima omezení svobody občanů*, neboť v podmínkách všeobecného uznání přirozené, „preprávní“ svobody jednotlivce jako východiska postavení jedince ve společnosti se regulativní úkol zákonodárce koncentruje v rozumné míře omezení této individuální autonomie.¹⁶

Naproti tomu koncepce právní regulace vycházející z podstaty právně pozitivistického myšlení nepovažuje nic za předem dané. V tomto duchu konstruuje nejprve svobodu individua v jejím právním rámci, tedy jako autonomii (vůle) osoby.

Tato základní konstrukce obsahové regulace autonomie osoby může mít dvě krajní výchozí podoby:

- buď obecnou deklarací (často v ústavní podobě, v podobě preambulí

¹⁶Knapp, V., Co je dovoleno a co je zakázáno, Právník, č. 1, 1990, s. 28.